

Tankar kring några fåglar i vår närhet.

För inte så länge sedan genomfördes en röstning om vilka fåglar som är mest populära. Kanske inte helt oväntat hamnade koltrasten i topp följd, enligt min mening, något överraskande av skatan. På tredje plats hamnade den lilla pigga och vackra blåmesen. Att just dessa tre hamnade i topp kan delvis bero på att de är lätta att känna igen, har ett stort utbredningsområde och finns kring oss året om. Koltrasten har verkligen anpassat sig till människan och nyttjar gräsmattorna i våra trädgårdar till att finna föda under häckningstid och är också ytterst tacksam att utfordra vintertid, helst med lite ankomna äpplen. Den bygger gärna bo i våra trädgårdshäckar men också lite varstans där det finns en hylla att placera boet. Den är utbredd i hela vårt landskap men var fram till i slutet av 1800-talet en typisk skogsfågel. Om detta minner också koltrastens sång med dess låga toner som kan tränga igenom de tätaste skogar. Den har en ovanligt lång häckningssäsong och kan producera många ungar från två till tre kullar. Här i Röstånga är vi nog alla bekanta med koltrasten och kan under våren lyssna till dess välkända sång som också för många kan vara ett vårtecken.

Kråkfåglar har ju ansetts som kloka och vi människor har nog alltid haft ett speciellt förhållningssätt till dessa företagsamma fågelarter. Skatan behöver ju ingen närmare presentation då dess fjäderdräkt är så iögonfallande att den fungerar som en visuell revirmarkering och

som sådan mer betydelsefull än dess kraxande. Den har en flaxande och till synes osäker flykt som får kanske någon att tänka på att skatan i det avseendet påminner om att den (och alla fåglar) har utvecklats från de betydligt mer skräckinjagande dinosaurierna och kanske utgör skatan en illustration av hur det såg ut en gång i tiden då småväxta arter av dessa ödlor hade begåvats med fjädrar och hjälpligt börjat ta sig fram i luftthavet. Skatan tillhör odlingsmarken och trivs utmärkt numera i parker och trädgårdar. Den invandrade cirka 500 år f. Kr. då de täta skogarna under den Atlantiska tiden började brytas upp i samband med att en jordbrukskultur alltmer utvecklades. Under de senaste två seklerna har skatan jagats för att skydda hönsgårdarnas kycklingar. Att vi nu ändå enligt omröstningen tycks gilla skatan kanske visar att vi är mer toleranta mot den och kanske tycker att det trots allt är trevligt att ha den i vår närhet men om den bygger bo har jag förstått tycker många att det är bättre om den gör det i grannens trädgård.

Kajan eller alikan som den kallas i Skåne kom till Skandinavien cirka 1000 år f.Kr. Den är en hålbbyggare och allteftersom det blivit brist på hålträd har kajan anpassat sig till de förutsättningar som människan skapat. Under medeltiden var det i borgar och fästningar som kajan fann håligheter att häcka i. Välkänt är ju ända fram i våra dagar också hur skickligt kajan kan utnyttja de möjligheter som kyrktornen i

Se den i silverögat och visa respekt”: Konrad Lorenz bok; ”I samspråk med djuren”.

städerna ger. Här i Röstånga råder heller inte någon brist på kajor och det är säkert många som haft påhälsning av kajor i sina skorstenspipor. När de sedan efter häckningssäsongen tillsammans med råkorna på kvällarna samlas i sina övernattningskolonier under våldsamt oväsen vill många helst bli kvitt dem. Och ändå är kajen ytterst social och en av de fåglar som lever i ett livslångt ”äktenskap”. Kajornas liv och beteenden har ingående studerats av nobelpristagaren (1973) Konrad Lorenz som bl.a. konstaterar att en kajkolonis organisation är den mest fulländade bland alla ryggradsdjur. Här råder en stark hierarki men ingen högrankad kaja visar aggressivitet mot en lågrankad och konflikter löses i kolonin på ett smidigt sätt. Trots dessa sympatiska drag hos kajen ställer den till med så omfattande förtret i vissa städer att åtgärder måste sättas in för att få bukt med alltför stora och störande kajkolonier.

Råkan är ytterligare en kråkfågel vi begåvats med i Röstånga. Ingen kan ha undgått att lägga märke till dessa kolonihäckande fåglar (textvid busstationen) som under början av häckningssäsongen (februari/mars) för ett våldsamt liv. Nu slåss man om de bästa boplatserna och det är de äldsta paren som tar de mest centrala platserna. Till skillnad från skatan och kajen är råkan starkt bundet till jordbruksbygden och därför utgör norra gränsen för dess häckning i Skåne en linje som löper från Bjärehalvön ner till Simrishamn med tillägg av Kristianstadslätten. Råkan anlände till Skandinavien san-

nolikt före skatan och då bygden börjat få ett någorlunda omfattande jordbruk. Den är helt beroende av jordbruksmark där den söker sin föda på nysådda åkrar och mark i träda för att senare utnyttja våtmarker fram till efter höstskörden då de återvänder till sädesfälten. Råkan föredrar att häcka i alm (finns knappast längre), bok eller ask i nämnd ordning. Jakt på unga råkor, som knappt flygfärdiga sitter på bokanten, har varit vanligt förekommande och en gammal tradition på Österlen. Stekta råkor tillhörde herrskapsmaten och ansågs vara en delikatess. I kokboken ”Skånsk mat och kultur” anges ett recept på ”råka tillbaka till boet” (grönsakerna arrangerade som ett rede) som framställs som rena gourmetmaten.

Ringduvan är ganska vanlig i Röstånga men denna fågel har en kort historia som häckfågel nära bebyggelser. Så sent som vid mitten av 1800-talet var ringduvan en ovanlig häckfågel i Skåne bunden till barrskogarna i nordöstra Skåne. Första häckningen i stadsmiljö skedde i Malmö 1938 och sedan dess har de skånska tätorterna erövrats med besked. Säkert är det åtskilliga Röstångabor som fått uppleva hur ringduvan byggt sitt slarviga bo (så glest att äggen kan ses genom botten på boet) i något lämpligt träd i trädgården. Här förekommer då ihärdiga revirslagsmål med ljudliga vingklatschar på våren och den anklagande sången ”det var du som tog min ko”. Det är mycket tveksamt om man skulle vilja utropa ringduvan till sin älsklingsfågel. Med sitt andefattiga kutter, sina våldsamma revirstrider (långt borta från att representera någon ”fredsduva”) och med risken att få sina grönsaksplantor uppäten saknas de nog inte i våra trädgårdar. Och likväl är den intressant ur flera aspekter. Den kan som inga andra fåglar dricka vatten med sugande rörelser. Den har i sin kräva förmåga att producera en synnerligen näringsrik grötliknande massa (”duvmjolk”) som duvan kan

Turkduvan med sin karaktäristiska nackfläck.

pressa upp och mata sina ungar med som en reflex då ungarna pickar duvan vid näbbvinkeln. Och mest fascinerande, duvors förmåga till navigation. Man kan stänga in duvor i en låda och transportera dem kanske 30 mil bort och släppa ut dem mitt i natten och det dröjer inte länge förrän de åter är vid duvslaget. Visserligen vet man att duvor kan orientera sig efter geografiska kännetecken, att de kan ta hjälp av stjärnhimlen, att de kan orientera efter polariserat ljus och att de har celler i hjärnan som reagerar på jordmagnetismen, men hur kan de veta var "hem" är då de släpps ut i områden de aldrig varit i? Här finns kanske ett sinne som vi saknar? Hur som helst så häckar det ett par ringduvor i en björk, "inlindad" i murgröna i vår trädgård. Ännu senare är invandringen av den vackra turkduvan till Skåne. Här noterades den första häckningen 1952 i Harlösa. Nu finns den hos oss i Röstånga och håller till nära Gästgivargården, Pershill och hos Ulla och Lennart Lundberg. Den har observerats nu under ett antal år och är ett vackert tillskott till byns fågelfauna.

När jag ställer lite fler följdfrågor kring vilka fåglar som man verkligen tycker om får jag fram en "topplista" som ser något annorlunda ut. Inte oväntat är det då fåglar man förknippar med barndomen som då hamnar i topp. Men allra överst hamnar den lilla rödhaken. Denna rödbröstad fågel dyker gärna upp då trädgårdsarbetet startar på våren och den visar då en sällskaplighet som får en att tro att just denna fågel tycker om att vara hos just oss. Den är också ganska orädd och kan vara riktigt sällskaplig. Rödhaken vaknar mycket tidigt, vid solrodnaden, och kallades tidigare för tjäderklockan då man menade att den väckte tjäderarna. Tillsammans med taltrasten sjunger rödhaken sent in i skymningen och är oftast den som håller ut längst. Från det övers-

Så plötsligt finns den bara där, rödhaken. Foto: Orion Righard

ta grenvarvet eller toppen av trädet låter den oss höra hur den "viskar" fram sin lyriska sång som kan uppfattas som "inåtvänt vemodigt" och som någon uttryckt "skulle kunna ackompanjera älvornas dans". Förutom sin underbart vackert porlande sång kan den också med starka knäppande ljud meddela att det är fara å färde. Den finns rikligt hos oss här i Röstånga och då många rödhakar övervintrar i Skåne kan vi glädjas också åt den under vintern vid våra utfodringsplatser.

Men om någon tror att denna vackra fågel med sina pepparkornsögon inte har temperament så är det helt fel. Det behövs bara att en främmande rödhake dyker upp i reviret och utmanar för att det skall bli en riktig strid som i regel slutar med att den gamle innehavaren avgår med segern. En av vår tids allra största fågelforskare, David Lack, skrev en epokgörande bok (The life of the robin, 1943) om rödhaken där hela dess biologi har beskrivits. Således finns beskrivet att man behöver bara placera ut en bomullsboll med en stor röd fläck på för att reta gallfeber på den revirhållande rödhaken och utlösa intensiva attacker. Selma Lagerlöf har berättat i en av sina "Kristuslegender" hur rödhaken fick sitt röda bröst då den försökte lindra den korsfäste Jesus pina på korset: "Men så småningom tog han mod till sig, flög fram till honom och drog med sin näbb ut en törnetagg, som hade inträngt i den korsfästes panna. Men vid det han gjorde detta, föll en droppe af den korsfästes blod ned på fågelns bröst. Den vidgade sig snabbt och flöt ut och färgade alla små späda bröstfjädrar".

Hur skulle en sommar vara utan sädesärlan? Denna välkända fågel som säkert de flesta har minnen av från sin barndom. Sädesärlan är en s.k. almanacksflyttare och kommer mellan den 7-9 april till Skåne. Det är samma underbara upplevelse varje år att se fågeln trippa omkring med sin vippande stjärt. Den trivs tätt inpå människornas boningar och bygger gärna bo under tegelpannor eller i något stengärde. Tidigare sade man att sånglärkan kommer med snösmältningen men sädesärlan då den är avslutad. Den regelbundna tidpunkten fick folk en gång i tiden att tro att hon övervintrade i stengården och att det var den värmande vårsolen som väckte den. Till sädesärlan känner de flesta en långlivad kärlek. Den är knuten till kulturmarken och trivs i våra trädgårdar men inte bland täta buskage eller högt gräs. Därför ser vi henne dyka upp som på beställning då vi klipper gräset och exponerar alla de insekter hon lever av och matar sina ungar med.

Så vill jag nämna den betydligt mer sällsyn-

Forsärlan är en sällsynt släkting till sädesärlan. Foto Orion Righard.

ta släktingen forsärlan som är en regelbunden häckfågel i Röstånga. Den trivs vid rinnande vatten som är lagom djupt och där det finns gott om stenar att sitta på. Så är fallet vid Lilla Bäljaneå mellan Billingevägen och Mölledammen och där ån passerar resterna efter möllan vid Nedangården. Den är helt beroende av vattenlevande insekter och häckar bland stenar i en lodrät mur nära bäcken. Forsärlan är knuten till de skånska åsarna och längs Lilla Bäljaneå finns det åtskilliga par som häckar. En mycket vacker fågel vi skall vara stolta över.

Så till sist vill jag nämna staren. Det är den fågel vi först började bygga holkar till. Detta var inte bara av omtanke utan mest för att man skattade holken på dess ungar men inte så många att man skulle äventyra återväxten. Har själv i år snickrat en starholk och har nu en stare som sjungen intensivt vid holken och som också har lyckats locka till sig en hona. Då den anländer i mars är den mycket efterlängtat men kan ibland förväxlas med koltrasten. Den som har glädjen av att ha häckande starar inpå knutarna och njuter av dess sång kommer att märka att staren är en utmärkt härmare. Den har specialiserat sig på ett antal arter och bland dessa är storspoven, Svalövs kommunfågel, en som kan urskiljas och som härmas så skickligt att det kan leda till förväxling. Staren har spritts av människan över stora delar av jorden och man kan på goda grunder anta att det var minnen från barndomens uppväxtår som gjorde att man släppte ett par starflockor år 1890 i Central Park i New York och som sedan spred sig över hela USA. Här i Röstånga är den sparsamt förekommande men inte alls ovanlig.

Fåglar berikar våra liv med sin sång och också ofta med sin skönhet. Vissa fåglar har ett så karaktäristiskt utseende att de också lätt fast-

nar i minnet. Vad många kanske inte tänker på är den enormt omfattande litteratur som finns kring i stort sett varje fågelart. Varför har då forskningen ägnat så mycket möda att undersöka fåglarnas biologi? Svaret är ganska enkelt. Vill man bedriva fältstudier underlättar det om det djur man studera reagerar med samma sinnen som människan. Fåglar och människor reagerar främst med syn och hörsel och därför är det relativt enkelt att då observera vilka stimuli som fåglar reagerar på. Att göra motsvarande studier på t.ex. vår huskatt, som styrs av en doftvärld är nästa omöjligt. Därför har många av de grundläggande studierna över djurs beteende baserats på fågelstudier. Redan som barn fascinerar man av fåglar och många tar med sig detta långt upp i åren. Ett fågelintresse kan ta sig formen av en skönhetsupplevelse som kan innehålla estetiska och musikaliska värden och där sådana också kan inrama litterära berättelser. Men många gånger söker man svar på någon fråga som har att göra men någon speciell fågelupplevelse. I dessa fall är det mindre vanligt att det hand-

Färgen i ungarnas gap är en hungersignal som ställer krav på de vuxna att mata dem.

lar om något stämningsskapande natursceneri utan mer om konkreta fakta och dessa frågor får man oftast väl besvarade genom att konsultera någon av de många fint illustrerade och faktaspäckade handböcker som finns att tillgå.

Gunnar Andersson